

ТМГ. XXXVIII	Бр. 4	Стр. 1817-1838	Ниш	октобар - децембар	2014.
--------------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 378.147:502.131.1

Прегледни рад

Примљено: 7. 1. 2014.

Ревидирана верзија: 11. 9. 2014.

Одобрено за штампу: 24. 11. 2014.

Бранко М. Ракић

Универзитет у Београду

Правни факултет

Београд

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИРОДИ – „МЕСТО УЧЕЊА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА“*

Апстракт

У овом раду представљен је Пројекат „Универзитет у природи“ Универзитета у Београду, који се успоставља на подручју Резервата биосфере Голија–Студеница, Парка природе Голија и ваздушне бање Ивањица. Пројекат не би требало да се ограничи само на Универзитет у Београду, већ би требало да обухвати, или у сродне пројекте умрежи, и друге универзитете у Србији.

Универзитет у природи би могао да пружи значајан допринос одрживом развоју подручја на коме ће функционисати, али истовремено он треба да буде место, с једне стране, за научно истраживање различитих аспеката одрживог развоја и, с друге стране, за „образовање за одрживи развој“.

Универзитет у природи би требало да пружи допринос модернизацији рада на Универзитету у Београду, а надамо се и на другим универзитетима који би се прикључили. Он се уклапа у савремену тенденцију успостављања модела друштвено ангажованог универзитета.

Кључне речи: универзитет, природа, Голија, одрживи развој, резерват биосфере

---

branko@ius.bg.ac.rs

* Рад је написан у оквиру пројекта „Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ“, Правног факултета Универзитета у Београду, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

“UNIVERSITY IN NATURE”: A PLACE FOR LEARNING ABOUT SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

This paper presents the project “University in Nature” by the University of Belgrade, which is being established on the territory of the Golija-Studenica Biosphere Reserve, Nature Park Golija, and air spa Ivanjica. The project should not be limited to the University of Belgrade, but should encompass other universities in Serbia by their inclusion either in this project or in similar projects.

The University in Nature could provide a significant contribution to sustainable development of the area in which it will operate, but it should simultaneously provide the opportunity, on the one hand, for scientific study of various aspects of sustainable development and, on the other hand, for “Education for Sustainable Development”.

The University in Nature should contribute to the modernization of work at the University of Belgrade and, hopefully, at other universities in Serbia. It fits into the modern tendency towards establishing socially engaged universities.

Key words: university, nature, Golija, sustainable development, biosphere reserve

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИРОДИ И КОНЦЕПТ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Полазећи од значаја образовања и посебно високог образовања за остваривање одрживог развоја а у оквиру свог задатка да допринеси, између осталог, „унапређењу квалитета образовног процеса“ (Члан 59. став 1. Статута Универзитета у Београду, чл. 5, 2011) Универзитетски омбудсман Универзитета у Београду покренуо је иницијативу за успостављање пројекта *Универзитет у природи*.

Настанак, досадашња еволуција и садржај пројекта Универзитет у природи

Постојање већег броја неискоришћених или недовољно искоришћених школских објеката на Голији довело је до идеје да би Универзитет у Београду део својих научних и наставних активности могао да спроводи у неким од тих зграда и у њиховом окружењу. У том циљу је, између Универзитета у Београду и Општине Ивањица, у децембру 2011. године, закључен споразум о намери (Споразум о намери успостављања Универзитета у природи), којим је предвиђено да Општина Ивањица уступи Универзитету у Београду права коришћења четири школска објекта у државној својини на Голији (у селима у Глеђици, Старом Селу, Средњој Реци и Девићима), уз могућност каснијег укључења у овај аранжман и других објеката. Пред-

виђено је да ће Универзитет организовати активности научноистраживачког и образовног карактера, попут летњих школа, семинара, истраживачких станица и слично, али и појединих сегмената редовне универзитетске наставе (посебно теренске наставе). Као посебан циљ Универзитета у природи истакнуто је пружање доприноса унапређењу здравља студената и развијању њихове еколошке свести и навика, као и очувању и промовисању природног и културног наслеђа на простору Општине Ивањица и унапређењу динамике и квалитета локалног образовног, научног и културног живота.

Савет Универзитета у Београду је у септембру 2012. године усвојио Одлуку о успостављању пројекта Универзитет у природи Универзитета у Београду и формирању и раду Савета Универзитета у природи са задатком „да осмишљава и усваја, односно... предлаже начин и програм коришћења објеката уступљених Универзитету, као и да управља Универзитетом у природи када он почне да функциониса“ (Гласник Универзитета у Београду, 168/12). Чланови Савета су преузели обавезу да у јединицама у саставу које су их делегирале осмисле предлоге активности које би се остваривале у оквиру Универзитета у природи. Засад је, на основу достављених предлога, урађен прелиминарни делимични нацрт програмског документа којим су предвиђене следеће активности, односно потпројекти: Покретна еко-лабораторија: Изучавање микробиолошког диверзитета (предлагач: Институт за молекуларну генетику и генетичко инжењерство /ИМГГ/); Летња школа о правним аспектима заштите животне средине (предлагач: Правни факултет); Летња школа о правним аспектима заштите културног наслеђа (предлагач: Правни факултет); Летња школа еколошке дебате: „Лицем у лице до зелене улице“ (предлагач: Факултет организационих наука); Летња школа правилне исхране (предлагач: Центар изузетних вредности у области истраживања исхране и метаболизма, Институт за медицинска истраживања /ИМИ/); Летњи камп: UNESCO еколошки отисак (предлагач: „Амбасадори одрживог развоја и животне средине“); Уређење комплекса Универзитета у природи применом савременог архитектонског приступа, а у складу са задатим окружењем и специфичним одликама локације (предлагач: „Амбасадори одрживог развоја и животне средине“); Еколошко пчеларство – сарадња природе и човека (предлагач: Факултет ветеринарске медицине); Пројекат антрополошког истраживања у селима Резервата биосфере Голија–Студеница: 1. Представе локалног становништва о екологији и заштити животне средине; и 2. Религијске представе и пракса као вид очувања културног наслеђа и промовисања етнотуризма (предлагач: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета), Припре-

ме за такмичење у беседништву, уз рад са локалном децом (предлагач: Правни факултет)¹.

Влада Републике Србије је у марту 2013. године пренела право коришћења објеката у Глеђици, Старом Селу и Средњој Реци, а у мају 2014. године закључен је између општине Ивањица, Републичке дирекције за имовину и Универзитета у Београду уговор о давању Универзитету у Београду на коришћење наведена три објекта. Национална комисија за UNESCO, на седници одржаној 23. фебруара 2012. године, донела је одлуку о пружању подршке иницијативи за успостављање Универзитета у природи Универзитета у Београду на подручју Резервата биосфере Голија–Студеница. Подршку овом пројекту су пружили и Мисија ОЕБС-а у Србији и UNDP Србија, дописима од 10. августа и 29. новембра 2012. године.

Како је Уредбом о заштити Парка природе Голија предвиђено да се о том парку стара Јавно предузеће "Србијашуме", те како се исто предузеће стара о остварењу циљева Резервата биосфере Голија–Студеница и Програма МАВ, неопходно је да и то јавно предузеће буде укључено и да подржава реализацију пројекта. У априлу 2013. године је закључен „Споразум о стратешком партнерству Јавног предузећа 'Србијашуме' и Универзитета у Београду везаном за успостављање и функционисање Универзитета у природи Универзитета у Београду на подручју Резервата биосфере Голија–Студеница, Парка природе Голија и ваздушне бање Ивањица“.

Одрживи развој и образовање за одрживи развој

Концепт који би требало да обезбеди склад између развојних и еколошких захтева назива се „концептом одрживог развоја“. Тај појам уведен је у употребу у извештају Светске комисије за животну средину и развој (тзв. Брунтланд комисија) из 1987. године, „Наша заједничка будућност“ (*Our Common Future*). У извештају је изнета дефиниција одрживог развоја која је општеприхваћена и широко цитирана до данашњих дана: „Одрживи развој јесте развој који задовољава потребе садашњице, а да не доводи у питање способност будућих генерација да задовоље властите потребе“ (*Our Common Future, Chapter 2, paragraph 1, 1987*).

Иако се ради о штурој дефиницији и, како каже Питер Брицвотер (*Bridgewater*): „...представља интелектуални покушај да се направи равнотежа између људског коришћења ресурса и очувања ресурса за будуће генерације, ...“ (*Bridgewater, 2002, стр. 11*), сматра се да је она управо због своје једноставности у дугом периоду очувала

¹ Наведени предлози су засад обухваћени нацртом акта који се налази у интерној циркулацији између чланова Савета Универзитета у природи.

значај. Појам одрживог развоја је у низу каснијих докумената на међународном и националном плану ширен и допуњаван, што је учињено и у Националној стратегији одрживог развоја Републике Србије (види: Nadić, 2011; Надић и Шуваковић, 2011), али и критикован и подржаван од стране многобројних научника.

Током више од четврт века дошло је до вишеструке потврде и разраде концепта одрживог развоја на глобалном нивоу, пре свега у оквиру Организације уједињених нација или UNESCO-а. До потврде и даље разраде концепта одрживог развоја дошло је на Конференцијама Уједињених нација (Конференција Уједињених нација о животној средини и развоју, тзв. Земаљски самит, 1992. године у Рио де Жанеиру; Светски самит о одрживом развоју у Јоханесбургу 2002. године; Рио+20, 2012. године опет у Рио де Жанеиру). На конференцијама су усвојени бројни документи (Декларација из Рија о животној средини и развоју, Агенда 21, Конвенција о биолошкој разноврсности (1992); Јоханесбуршка декларација о одрживом развоју, План имплементације Светског самита о одрживом развоју (2002)...), као смернице даљег друштвеног развоја, јер „право на развој мора бити остварено тако да се у истој мери задовоље потребе развоја и заштите животне средине и садашњих и будућих генерација“ уз смањење сиромаштва (Рио декларација, члан 2. и 3) и разматрани резултати у реализацији постављених задатака у домену одрживог развоја, као и будуће активности на овом плану. Одрживи развој заузима значајно место и у Миленијумској декларацији Уједињених нација, усвојеној на 55. седници Генералне скупштине УН одржаној 18. септембра 2000. године (*United Nations Millennium Declaration*, 2000).

За Србију су посебно значајни документи усвајани у оквиру Европске уније. Концепт одрживог развоја је уграђен у темеље европске интеграционе конструкције и има централно место и у основним уговорима и развојним плановима ЕУ. Почев од првог помена концепта одрживог развоја у Уговору из Мастрихта, он је кроз даље ревизије тзв. основних уговора заузимао све значајније место. Већ је у преамбули Уговора о Европској унији истакнуто да су државе потписнице „решене да промовишу економски и друштвени напредак својих народа, имајући у виду начело одрживог развоја“, а у члану 3. наведено је да ће Унија:

„...радити на одрживом развоју Европе заснованом на уравнотеженом економском расту и на стабилности цена, на високо конкурентној социјалној тржишној економији, која тежи ка пуној запослености и друштвеном напретку и на високом нивоу заштите и побољшања квалитета животне средине...“

и доприносити „одрживом развоју планете Земље“. Међу циљевима спољнополитичке акције ЕУ наведено је и то да ће она да „подстиче одрживи економски, друштвени и еколошки развој земаља у развоју,

са примарним циљем искорењивања сиромаштва“ и да „помаже развој међународних мера за очување и унапређење квалитета животне средине и одрживог управљања глобалним природним ресурсима, како би се обезбедио одржив развој“ (члан 21). Уговором о функционисању ЕУ предвиђена је обавеза вођења рачуна о захтевима еколошке заштите и, посебно, одрживог развоја код спровођења свих политика и активности ЕУ, чиме су еколошка политика и политика одрживог развоја одређене као тзв. „хоризонталне политике“, које прожимају све друге политике и све друге активности ове организације (члан 11). Повеља основних права Европске уније, у оквиру права на заштиту животне средине предвиђеног у члану 37, укључује и принцип одрживог развоја. Полазећи од ових захтева из основних уговора, у ЕУ је даље у низу аката разрађивано опредељење за остваривање одрживог развоја.

Полазећи од одговарајућих докумената усвојених на глобалном и европском нивоу, Влада Републике Србије је 9. маја 2008. године усвојила Националну стратегију одрживог развоја Републике Србије, и већи број стратешких докумената сличне врсте из различитих области када се ради о питањима релевантним за проблематику одрживог развоја. (О односу између ових докумената видети: Nadić, 2011).

О кључним елементима појма одрживог развоја и њиховом ширењу током времена у односу на схватање овог појма према Извештају Брунтланд, Вилијам Адамс (Adams) пише:

„Током ових деценија, дефиниција одрживог развоја је еволуирала. Ова дефиниција (из Извештаја Брунтланд, Б.М.Р.) је била непрецизна, али је на паметан начин обухватила два фундаментална питања: проблем деградације животне средине који тако често прати економски раст, а упркос томе потребу за таквим растом да би се ублажило сиромаштво.

У преовлађујућем схватању појма одрживости централно место има идеја о три димензије: еколошкој, друштвеној и економској одрживости. Ове три димензије се сликовито приказују на различите начине: као 'стубови', као концентрични кругови, или као испреплетани кругови“ (Adams, 2014, стр.1–2)

Како је у већем броју радова објављиваних код нас и у свету мање-више детаљно приказиван развој наведеног концепта на глобалном и регионалном нивоу, као и у националним оквирима, те критике овог концепта (нпр. Pavlović, 2011, стр. 24–26; Adams, 2014; Redclift, 2006, стр. 65–84) и одговори на њих (нпр. McKeown, 2006, стр. 10), ми се нећемо бавити тим темама, већ ћемо се нешто детаљније осврнути само на образовање за одрживи развој и на значај пројекта Универзитет у природи за локални одрживи развој подручја на коме се успоставља пројекат.

После почетних иницијатива на невладином транснационалном нивоу² иницијативе за што веће укључивање проблематике одрживог развоја у образовни систем, на међудржавном плану су последњу деценију и по усвајане и на универзалном и на регионалном нивоу.

Агенда 21 из 1992. године је у Глави 35 истакла и разрадила улогу и употребу науке ради спровођења одрживог развоја, а у Глави 36 се бави потребом и начином промовисања образовања, развијања свести и обуке у циљу спровођења одрживог развоја. У „Јоханесбуршком плану имплементације“ из 2002. године подвучен је значај образовања за одрживи развој (*ESD – Education for Sustainable Development*). Генерална скупштина УН је 20. децембра 2002. године, током 57. заседања, усвојила Резолуцију 57/254, којом је прокламовала Декаду образовања за одрживи развој УН, са почетком 1. јануара 2005. године, одредивши UNESCO за водећу агенцију за промоцију Декаде. У Међународној имплементационој шеми из октобра 2005. године коју је сачинио UNESCO, у образложењу „преусмерења постојећих образовних програма“ као једног од четири кључна „приоритета“, односно правца реализације образовања за одрживи развој, које је предвидела већ Агенда 21 (побољшање приступа квалитетном базичном образовању, преусмерење постојећих образовних програма, развијање разумевања и свести о одрживости и пружање обуке) стоји:

„Преусмерење постојећих образовних програма. Више базичног образовања, оваквог какво је оно сада, неће да створи одрживија друштва... Испитивање, промишљање и реформисање образовања од предшколског до универзитетског, да би у њега било укључено више принципа, знања, вештина, перспектива и вредности везаних за одрживост у сваком од три домена – човекове околине, друштва и економије – значајно је за наша садашња и будућа друштва...“ (United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014).

У Бону је, од 31. марта до 2. априла 2009. године, одржана UNESCO-ва Светска конференција о образовању за одрживи развој.

² Тако је на скупу председника, ректора и других руководиоца 22 светска универзитета, као и одређеног броја истакнутих представника еколошког покрета, одржаном у француском алпском градићу Талоар (*Talloires*) од 4. до 7. октобра 1990. године на иницијативу председника америчког Универзитета Тафтс (*Tufts University*) разматрана улога образовања, научног истраживања, конципирања политика и размене информација у управљању и усмеравању људског утицаја на животну средину и усвојена Декларација из Талоара (*Talloires Declaration*) коју су до данас потписали руководиоци 470 универзитета, института и других одговарајућих институција и организација из 54 државе, међу којима нема ниједног субјекта из Србије (http://www.ulsf.org/programs_talloires.html).

На крају те конференције усвојена је тзв. Бонска декларација, у којој је, уз остало, изнета и констатација да „улагање у образовање за одрживи развој (*ESD*) представља улагање у будућност и може да буде животно спасоносна мера“ (Bonn Declaration, adopted at UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development, 2009).

Економска комисија за Европу Уједињених нација (UNECE) је, на састанку представника министарстава надлежних за заштиту животне средине и министарстава надлежних за образовање, одржаном у Виљнусу, усвојила, 18. марта 2005. године, документ насловљен Стратегија UNECE за образовање за одрживи развој. (*The UNECE Strategy for Education for Sustainable Development, 2005*). У том документу је, између осталог, истакнута разлика између образовања за одрживи развој (*ESD*), као свеобухватног образовног концепта, и образовања за животну средину (*EE*), као његовог сегмента. (*The UNECE Strategy for education for sustainable development, 2005*, пара. 14). Поред ширине обухвата и интегративног приступа, образовање за одрживи развој, према Стратегији UNECE, треба у погледу приступа, начина и метода да буде различито од устаљених, статичних начина преношења знања, и оријентисано ка разумевању ствари и стицању способности за решавање практичних проблема. (*The UNECE Strategy for Education for Sustainable Development, 2005*, пара. 18 и 24)

У документима који су усвојени на нивоу Европске уније предвиђено је и сензибилизовање и припремање ученика и студената у оквиру образовног система за разумевање смисла и спровођење мера одрживог развоја у њиховој будућој (или већ актуелној) професионалној делатности. У Лисабонској стратегији (Лисабонској агенди), коју је Европски савет усвојио на заседању одржаном 23. и 24. марта 2000. године, код одређивања циља да економија ЕУ до 2010. године постане „најконкурентнија и најдинамичнија... економија на свету, способна за одрживи економски раст...“, истакнуто је да ће она бити „заснована на знању“ (European Council (2000). Presidency Conclusions – Lisbon European Council, 23–24 March 2000).

У Стратегији одрживог развоја Европске уније (*The EU Sustainable Development Strategy /SDS/*), која је прихваћена на заседању Европског савета, одржаном јуна 2001. године у Гетеборгу, истакнуто је: „Образовни систем такође треба да одигра виталну улогу у промовисању бољег разумевања циља одрживог развоја, гајењу осећаја појединачне и колективне одговорности и на тај начин подстицању промена у понашању.“ (A Sustainable Europe for a Better World, 2001). А у ревидираном тексту ове стратегије из 2006. године истиче се улога универзитета, истраживачких института и приватних истраживачких подухвата на овом плану (European Council (2006) Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed

Strategy, 2006). Значај образовања за одрживи развој истакнут је и у ревидираном тексту наведене Стратегије из 2009. године (Review of the EU Sustainable Development Strategy, 2009).

У Стратешком оквиру за европску сарадњу у образовању и обуци (ET 2020) од 12. маја 2009. године, дакле у кључном важећем стратешком документу ЕУ у области образовања, након циљева који се односе на самог појединца, као први, основни циљ колективног значаја наведен је одрживи економски напредак, као сегмент одрживог развоја. (Council Conclusions of 12 May 2009, p. 3)

На заседању Савета Европске уније у новембру 2010. године усвојен је документ насловљен Закључци Савета о образовању за одрживи развој (Council Conclusions on Education for Sustainable Development, 2010), у коме је, након што су изложени изазови који се постављају пред ЕУ у времену које долази, указано на значај образовања за одрживи развој. Према овим закључцима, нарочито је важно инсистирати на квалитету образовног процеса, што подразумева развијање способности учесника у њему.

„Образовање за одрживи развој (*ESD*) треба да буде грађено на интердисциплинарном учењу заснованом на вредностима, којим се унапређује системско размишљање и подучавање и којим се развијају нова знања, вештине и ставови. Оно треба да стави нагласак на креативно размишљање, инвентивност и посматрање на дуг рок, посебно када се ради о нашој одговорности према будућим генерацијама. Образовање за одрживи развој (*ESD*) није засебан предмет, већ више скуп основних принципа и вредности које треба преносити на повезан начин, као што су правда, правичност, толерантност, изграђеност и одговорност. Образовање за одрживи развој може такође да игра улогу у развијању компетенција потребних за повећање могућности запошљавања. Како се вештине везане за одрживи развој на најбољи начин стичу кроз лично искуство, процес учења треба да што је могуће више буде оријентисан ка инклузивном учењу, акцији и мотивацији“.

Савет је позвао државе чланице ЕУ да предузму одговарајуће мере да би подстакле развијање и примену образовања за одрживи развој и његово интегрисање у образовни систем на свим нивоима, и то како у формално тако и у неформално учење.

Коначно, и Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије посвећује посебну пажњу образовању за одрживи развој. Најпре је као један од принципа Стратегије наведено: „*Знање као носилац развоја*.“ Значај знања, образовања и науке за одрживи развој истакнут је на много места у Стратегији, а посвећен му је и одељак насловљен „Образовање за одрживи развој“ (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије, стр. 35–37).

Оно што представља један од проблема код образовања за одрживи развој не само код нас већ и у другим земљама је чињеница

да су његови заговорници и носиоци по правилу кругови који се налазе ван званичних образовних структура. Такво стање има и одређених предности, јер образовање за одрживи развој спроводе и промовишу кругови са више сензибилитета, разумевања и ентузијазма за ову тему и неоптерећени затвореношћу за ново и другим видовима ригидности који су присутни у традиционалном образовном систему. Кључни разлог недовољно брзог напредовања у овој области је „непостојање озбиљног научноистраживачког приступа проучавању образовања за одрживи развој и његове дидактичко-методичке разраде“ (Radojević, Radonjić, Džerina, 2011, стр. 103). Зато је потребно да централни носиоци концепта образовања за одрживи развој буду они који се, традиционално и по формалној расподели надежности, баве образовањем уопште, а сама природа тог концепта је таква да су неопходни учешће, интеракција и сарадња образовних институција (са што већом мером интердисциплинарности у образовном процесу) са државним институцијама, привредом, локалним заједницама и цивилним сектором, при чему је најчешће код ових последњих присутан сензибилитет за еколошку проблематику и одрживи развој.

Образовање за одрживи развој, као образовање које подржава економију засновану на знању и као образовање којим се шире знања о одрживом развоју, представља један од најбитнијих видова друштвеног и државног ангажмана на изградњи ефикасне и одрживе економије и модерног, просперитетног и праведног друштва. Говорећи о стању и потребама везаним за образовање за одрживи развој у Србији, као и о његовом значају за нашу земљу и наше друштво, Даринка Радојевић, Ненад Радоњић и Маја Џепина (2011) констатују да је уградња принципа одрживости у тренутно „застарео и неефикасан“ систем образовања у Србији „нужност која нема алтернативу“ и која је „питање опстанка“ (стр. 104). Петар Ђукић, са своје стране, примећује да, нажалост, у овом тренутку универзитети у Србији имају друге, погрешне преокупације и недовољан степен разумевања за тему одрживости:

„...универзитет и наука брину сопствене бриге за превладавање кризе програма и профила, пројеката и модула, тако да се ретко ко одлучује за авантуру интердисциплинарног разматрања одрживости и програма одрживог развоја у оквиру универзитетске наставе. Поред тих момената, на одрживост лоше утичу чињенице да многе струке, дисциплине, програми, као и њихови интерпретатори на универзитету имају сопствени ригидни став о одрживости...“ (Ђукић, 2011, стр. 65).

*УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИРОДИ, ЛОКАЛНИ ОДРЖИВИ РАЗВОЈ
И УНАПРЕЂЕЊЕ СТУДЕНТСКИХ ПРАВА*

Локални одрживи развој и Голија

Остваривање одрживог развоја захтева усаглашавање развојних политика на глобалном, регионалном, државном и локалном нивоу. „Спуштање“ концепта на ниво локалних заједница има за циљ поштовање особености локалних заједница и смањивање регионалних разлика у оквиру државе. У том смислу у Националној стратегији одрживог развоја Републике Србије, у поглављу насловљеном „Регионални и локални аспекти одрживог развоја“, као основни циљеви су предвиђени заустављање негативног демографског кретања и успостављање равномерности у развоју различитих делова земље, будући да је за Србију карактеристичан неравномеран развој како између региона, тако и унутар појединих региона и, посебно, између урбаних и руралних средина. Указано је на неадекватну организациону структуру и правне оквире за остварење наведених циљева, који по тврдњи аутора Стратегије нису у складу са европским моделима.

Развој Србије био би немогућ ако не би био уложен посебан напор да би се развила широка рурална, пре свега планинска подручја, која су претрпела драстичан демографски пад, а пре свега да би се остварили услови за живот и рад преосталог становништва, па чак и за долазак нових или повратак негдашњих становника у та подручја. Развој би морао да буде такав да не само не угрози животну средину, већ и да је посебно вреднује и унапреди. Подручје на коме је планирано успостављање Универзитета у природи управо спада у круг подручја озбиљно захваћених наведеним негативним трендовима, с тим што ово подручје располаже огромним потенцијалом који пружа изузетно природно и културно наслеђе.

Централни стратешки и плански документ који се односе на одрживи развој подручја о коме је реч је „Просторни план подручја посебне намене Парка природе Голија“, усвојила је Влада Републике Србије 13. фебруара 2009. године Уредбом о утврђивању Просторног плана подручја посебне намене Парка природе Голија. Други документ који треба поменути је „Стратегија одрживог развоја општине Ивањице 2009–2014“.

У Просторном плану подручја посебне намене Парка природе Голија код давања „карактеристика и оцене постојећег стања“ на следећи начин је описана „природна и културно-историјска баштина“ овог подручја:

„Основна карактеристика територије Просторног плана, са становишта компаративне анализе вредности,... са другим и/или сличним регионима на Балкану и у Европи, јесте да Голија представља подручје изразитих предеоних вредности које је центар

генетске, специјске и екосистемске разноврсности у Републици Србији, на Балкану и у Европи. То је предео високих сценских квалитета, са манифестацијама традиционалног коришћења земљишта, јединственом друштвеном организацијом и још увек живим локалним обичајима и старим занатима – због чега је подручје и заштићено као Парк природе и Резерват биосфере...

Присуство човека, исказано кроз насеља и активности, очувана добра градитељског наслеђа кроз историју, употпуњавају слику о богатству и вредности природне и створене средине и назначавају правце простирања природних и културних стаза,... који карактеришу ово подручје.“

Поређењем, с једне стране, својстава и квалитета подручја о коме је реч и циљева и критеријума заштите и развоја из Просторног плана и, с друге стране, листе научних области обухваћених научном и просветном активношћу Универзитета у Београду, долази се до неизбежног закључка о томе да, с једне стране, подручје Парка природе Голија нуди изузетно богатство садржаја који могу бити предмет научног истраживања и едукативног приказивања Универзитета у Београду, а с друге стране, да Универзитет може да пружи више него драгоцен допринос остварењу „циљева просторног развоја“ голијског подручја. Из таквог односа симбиозе по природи ствари би морао да се роди нови квалитет.

Што се самог научног истраживања и образовања тиче, овим активностима је придат посебан значај на још много места у Просторном плану, јер је „изузетна природна и културно-историјска баштина... основа за развој посебних видова научног, културног и еко-туризма, са акцентом на етнонаслеђу“, при чему „недовољна истраженост и недовољна улагања у конзервацију, реконструкцију, ревитализацију/пренамену објеката и презентацију добара, није омогућила њихово валоризовање као неспорног научно-истраживачког, васпитно-едукативног и туристичко-рекреативног потенцијала“. Као један од „општих циљева“ просторног развоја наведен и следећи: „унапређење формалног и неформалног образовања о заштити животне средине; подизање нивоа свести кроз боље информисање и комуникацију са јавношћу и развијање механизма њиховог учешћа у одлучивању по питањима животне средине у складу са Архуском конвенцијом“. А међу „посебним циљевима“ се налазе и: „истраживање и мониторинг; одржавање објеката за заштиту и презентацију заштићених области; образовање о животној средини“, као елемент „управљања заштићеним областима“, као и „подршка научним и образовним активностима које ће допринети дугорочној добробити локалног становништва и развој јавне подршке заштити таквих подручја“. И код навођења циљева по областима, наука и образовање су веома присутни и дато им је значајно место. Тако је код заштите природне баштине наведено, на првом месту по редоследу на-

брајања, да „циљеви заштите посебних природних вредности... обухватају заштиту простора (места) изузетних и јединствених делова природе од значаја за научне, културно-образовне, рекреативне и друге сврхе“, међу циљевима заштите животне средине је набројан „развој васпитно-образовних и научноистраживачких активности у функцији заштите животне средине“, међу циљевима везаним за развој шумарства наведено је и „обезбеђивање услова и могућности за коришћење и развој шумских екосистема и укупних потенцијала шума за потребе фундаменталних и операционалних истраживања, мониторинг стања и промена, а у оквиру научно-истраживачке, образовно-васпитне, рекреативне, културне као и других делатности“ (док је, с друге стране, предвиђено и коришћење научних сазнања и достигнућа код газдовања шумама). Образовање и наука су веома присутни и код елаборирања „правила коришћења, уређења и заштите планског подручја“ у овом просторном плану.

Подручје на коме ће функционисати Универзитет у природи је добило вишеструко национално и међународно признање, као Ваздушна бања Ивањица,³ Парк природе Голија⁴ и Резерват биосфере Голија–Студеница.⁵

Голија као парк природе

Уредба о заштити Парка природе Голија („Службени гласник РС“, бр. 45/2001, од 20. јула 2001. године), којом је Влада Републике Србије подручје планина Голије и Радочела ставила под заштиту као Парк природе под именом "Голија", наводе се и специфична својстава и природних и културних вредности овог подручја. Члан 2. Уредбе, који гласи:

„Парк природе Голија ставља се под заштиту ради очувања вредности и побољшања стања: шума, представљених пространим, квалитетним, разноврсним и у другом погледу значајним шумским екосистемима; обележја предела, садржаних у изванредној лепоти, разноврсности и динамици пејсажа; културних до-

³ У јануару 2000. године Влада Републике Србије усвојила Уредбу о проглашењу Ивањице за прву ваздушну бању у Србији.

⁴ У јулу 2001. године Влада Републике Србије донела Уредбу о заштити Парка природе Голија, којом се подручје планина Голије и Радочела ставља под заштиту као Парк природе „Голија“ (површине 75.183 ха) и сврстава у I категорију заштите као природно добро од изузетног значаја.

⁵ У октобру 2001. године, Међународни координациони савет UNESCO-овог Програма „Човек и биосфера“ (Програм „МАВ“ – “Man and biosphere“) прогласио део Парка природе Голија за Резерват биосфере Голија–Студеница (површине 53.804 ха), будући да је тај простор, са својим природним и створеним вредностима, задовољно у потпуности, и то једини на простору Републике Србије, критеријуме Програма „Човек и биосфера“.

бара и њихове околине, међу којима су манастир Студеница споменик културе уписан у листу светске културне баштине и манастир Градац од изузетног националног значаја, као и други бројни објекти културно-историјских вредности; трајности и квалитета основних природних ресурса (воде, земљиште и биљни покривач), укључујући и простор као урбанистички ресурс; биолошке разноврсности засноване на великом броју врста биљака и животиња и њихових заједница и присуству ретких, ендемичних и реликtnих врста; гео-наслеђа, представљеног необичним и атрактивним облицима рељефа и бројним водним објектима и појавама у виду извора планинских водотока и тресавских језера“ (чл. 2).

Парк природе Голија има три категорије подручја на којима су установљена три степена заштите. Уредбом је предвиђено да се о Парку природе Голија стара Јавно предузеће „Србијашуме“. Иако се у Уредби не користи израз „одрживи развој“, чињеница да она предвиђа и регулише „заштиту и развој“ Парка природе Голија. Предвиђене мере и активности заштите и развоја јасно говоре да је смисао постојања Парка природе Голија управо одрживи развој простора који га чини.

Међународни координациони савет UNESCO-овог Програма „МАВ“ (Програм „Човек и биосфера“) прогласио је, октобра 2001. године, део Парка природе Голија за Резерват биосфере Голија–Студеница (површине 53.804 ха). Резерват биосфере обухвата онај део парка природе Голија који се налази на територији општина Ивањица и Краљево. Иако се често поклапа са националним режимима заштите природних добара, статус резервата биосфере, као статус који се додељује на међународном плану, представља виши ниво заштите од статуса парка природе.

Идеја о резерватима биосфере најпре је изнета у новембру 1971. године, на заседању Међународног координационог савета UNESCO-вог Програма „Човек и биосфера“ (МАВ), као један од више пројеката предложених у оквиру тог програма. Од 1986. године отпочело је формирање Светске мреже резервата биосфере.⁶

Резервате биосфере не треба схватити као места пуког конзервирања и замрзавања стања на датом простору, већ као места промена у складу са концептом одрживог развоја, односно у складу са здравим схватањем смисла и начина очувања екосистема, за које се може рећи следеће:

„Постоје сличности између екосистема, културе и језика... Очување једног екосистема не подразумева да људи не могу да га мењају, користе и развијају, као што ни очување неког језика или

⁶ Сада Светска мрежа резервата биосфере обухвата 631 резерват у 119 држава у свету. Резерват биосфере Голија–Студеница је први и засад једини резерват биосфере у Србији.

културе не подразумева да тај језик или култура не могу да буду мењани и развијани“ (Bridgewater, 2002, str. 10).

Концепт резервата биосфере не укључује само очување и одрживи развој природе, тј. екосистема, већ и културних вредности. Назив Резервата биосфере Голија–Студеница јасно указује на тај спој природног и културног. Како каже професор Питер Брицвотер:

„...у суштини сви предели су подложни културним утицајима. И пошто су такви, ми морамо да разумемо да је одрживост еколошких система остварива само у контексту одржања културе. Једнак значај треба стога да буде придат културним аспектима екосистема приликом управљања њима – концепту биокултурних предела... UNESCO-ови резервати биосфере су примери мешања биолошких и културних разноврсности *par excellence*.“ (Bridgewater, 2002, str. 9).

Универзитет у природи као сегмент друштвено ангажованог и модерног универзитета и унапређење студентских права

Једно од десет кључних усмерења наведених у оквиру Севиљске стратегије за резервате биосфере, набројано на четвртном месту, управо у потпуности одговара ономе што чини смисао и мисију универзитета уопште, па и Универзитета у Београду.

„Појачати научно истраживање, мониторинг, обуку и образовање у резерватима биосфере, пошто очување и рационално коришћење ресурса на тим подручјима захтева здраву основу у природним и друштвеним и хуманистичким наукама...“ (The Seville Strategy for Biosphere Reserves, The Vision from Seville for the 21st century, key direction 4).

Такође и трећи од четири циља из Севиљске стратегије је „коришћење резервата биосфере за истраживање, мониторинг, образовање и обуку“.

Научна истраживања и образовне активности који би се обављали у резерватима биосфере или би се односили на њих не би били сами себи сврха, већ би служили подстицању одрживог развоја и у њих би у што већој мери требало да буде укључено и локално становништво. У том погледу Севиљска стратегија, такође у оквиру наведеног трећег циља, између осталог садржи и следеће препоруке:

„Интегрисати резервате биосфере у националне и регионалне научноистраживачке програме и повезати ове истраживачке активности са националним и регионалним политикама очувања и одрживог развоја... Подстицати укључивање локалних заједница, школске деце и других заинтересованих страна у програме образовања и обуке и у активности истраживања и мониторинга у оквиру резервата биосфере“ (The Seville Strategy for Biosphere Reserves, Goal III, Objective III.1, points 7, 8; Objective III.3, point 5).

Резервати биосфере представљају, с једне стране, место учења и проучавања, а с друге стране, и место практичног спровођења концепције одрживог развоја. О томе говори Натарајан Ишваран у раду чији наслов, „UNESCO-ови резервати биосфере: међународна мрежа за учење одрживог развоја“ истиче ову погодност и ову улогу резервата биосфере.

„Иако је његово порекло у миљеу очувања природних подручја, укључујући и генетске ресурсе садржане у њима, концепт резервата биосфере је еволуирао од тада тако да је у потпуности прихватио појам одрживог развоја... У Мадриду усвојени Акциони план за резервате биосфере (2008–2013) има за циљ да у оквиру своје примене све резервате биосфере учини местима учења праксе одрживог развоја“ (Ishwaran, Director, 2011) .

А у литератури се за резервате биосфере користи и израз „лабораторије за учење одрживог развоја“ (Nguyen, Bosch & Maani, 2011, 51–62).

Успостављање Универзитета у природи на подручју Резервата биосфере Голија–Студеница отвара вишеструке могућности за сарадњу Универзитета у Београду на међународном плану кроз механизме везане за резервате биосфере. Један од таквих механизма су UNESCO-ве катедре (*UNESCO Chairs*), које су као механизам веома блиске резерватима биосфере (Aragón, 2009).

Друга могућа погодност коју резервати биосфере могу да пруже када су у питању образовне и научне активности проистиче из постојања Светске мреже резервата биосфере, захваљујући којој постоји могућност успостављања значајне међународне сарадње (Mitchell, May, Purdy & Vella, 2012, str. 288).

Коначно, погодност резервата биосфере за научни и образовни рад састоји се и у примени универзалних правила на локални контекст, дакле спој међународног, светског, са локалним (Proceedings from UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development, 2012, str. 183).

Присуство и активност Универзитета у Београду, преко пројекта Универзитет у природи, на простору Резервата биосфере Голија–Студеница и Парка природе Голија, али и присуство тема везаних за тај резерват биосфере и парк природе у истраживачким и наставним програмима Универзитета у Београду, у потпуном су складу са смислом заштите под којима се простор о коме је реч налази.⁷ На

⁷ У Уредби о заштити Парка природе Голија предвиђено је да се „организује... научноистраживачки и образовни рад и презентација природних и културних вредности Парка природе“, као и да ће програми заштите и развоја Парка природе Голија садржати и спровођење „научноистраживачких, културних, васпитно-образовних и туристичких активности“ (члан 5. став 4. Уредбе).

овај начин се доприноси развоју овог подручја у складу са концептом одрживог развоја. Универзитет у Београду добија нову, друштвено ангажованију улогу. Наставни и истраживачки програми Универзитета се обогаћују новом, живом материјом.

Функционисање Универзитета у природи допринеће и поштовању и унапређењу низа студентских права.

Права студената, која свој корен имају у праву на образовање загарантованом чланом 71. Устава Републике Србије (чији је саставни део право на високо образовање, чије уживање гарантује члан 8. Закона о високом образовању Републике Србије) (Закон о високом образовању Републике Србије, 2005, 2006, 2008, 2012) на сумаран начин су побројана у члану 86. став 2. Закона о високом образовању Републике Србије, а та је одредба у готово идентичном облику поновљена и у члану 90. став 1. Статута Универзитета у Београду (Статут Универзитета у Београду, 2011). Најзначајнији сегмент материјалноправног дела наведеног нацрта Повеље чине права и слободe из поглавља насловљеног „Право за квалитетно и здраво образовање“.

У круг права на квалитетно и здраво образовање из поглавља о коме је реч спадају, између осталих, право да се иде у сусрет потенцијалима студената (члан 13), право на интерактивни образовни процес (члан 14), право на информисаност о различитим стручним или другим релевантним схватањима и ставовима, као и на изражавање властитог мишљења и става уз дужност наставника да подстичу изградњу и изражавање мишљења и ставова студената о релевантним питањима (члан 15), доступност наставника и сарадника и њихова отвореност за комуникацију са студентима (члан 16), право на континуирано праћење и вредновање студентског залагања и рада (члан 17), право на оптимизацију студија у погледу односа уложеног труда и резултата (члан 18), право на подстицање и развијање способности студената и њиховог разумевања материје и сналажења у њој без инсистирања на простом меморисању и изношењу запамћених чињеница (члан 19), право на студирање у здравој животној средини (члан 26) и право на спортске и рекреативне активности (члан 27).

Поред остваривања права на студирање у здравој животној средини и права на спортске и рекреативне активности, Универзитет у природи би, кроз заједнички боравак студената и наставника у измештеним условима, уз бављење проблематиком са којом се има непосредан контакт, допринео повећању интерактивности студирања.

Позитиван допринос Универзитета у природи квалитетном и здравом образовању на Универзитету у Београду поклапа се са делом циљева који се желе постићи усвајањем Повеље Универзитета у Београду о студентским правима и слободама, пре свега са циљем да образовни процес буде интерактиван и да као такав доприноси развијању креативности, критичког мишљења и других потенцијала

студената и њихове способности за што лакше и успешније укључивање у обављање професионалне делатности по окончању студија (Ракић, 2011, стр. 287). А тај захтев је, као што смо видели, присутан и у концепту образовања за одрживи развој. Универзитет у природи би дакле требало да допринесе ублажавању „старе бољке“ система рада на универзитетима у Србији, коју је велики пријатељ нашег народа, др Родолф Арчибалд Рајс изнео у својој добронамерној књизи-опомени објављеној 1928. године, а која до дана данашњег ни мало није изгубила на актуелности:

„Допустили сте, затим, да се на вашим универзитетима створе чудновати обичаји и навике. Није задатак универзитета да професори декламују лекције, које ће студент учити напамет. Студент може да нађе у књигама све градиво које се предаје на универзитету. Вредност универзитетске наставе јесте у професоровом начину посматрања и његовом личном утицају на духовно изграђивање студената“ (Рајс, 2009, стр. 146).

Универзитет у природи би требало да допринесе одрживом развоју подручја чије су вредности препознате и признате на светском нивоу и унапређењу права и слобода студената највећег и најстаријег универзитета у Србији и непосредном окружењу. Уколико би и други универзитети у Србији прихватили овај модел рада, корисни ефекат би био још далеко већи.

ЛИТЕРАТУРА

- A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council), Brussels, 15.5.2001, COM(2001)264 final, Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0264:FIN:EN:PDF>
- Adams, W. M. (2014). The Future of Sustainability, Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. *Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29-31 January 2006*, Retrived from: http://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_future_of_sustainability.pdf
- Aragón, L. E. (2009). UNESCO Chairs and Biosphere Reserves: Partnerships for Sustainable Development. *Chairholder UNESCO Chair in South - South Cooperation for Sustainable Development*. Retrived from: http://www.esd-world-conference-2009.org/fileadmin/download/workshops/UNESCO_Chairs_and_Biosphere_Reserves.pdf
- Bonn Declaration*. (2009), adopted at UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development held in Bonn, Germany, on 31 March to 2 April (2009), Retrived from: http://www.esd-world-conference-2009.org/fileadmin/download/ESD2009_BonnDeclaration080409.pdf
- Bridgewater, P. B. (2002). Biosphere reserves: special places for people and nature. *Environmental Science & Policy*, 5, 9–12.
- Đukić, P. (2011). Integralno razumevanje i primena u univerzitetskoj nastavi u Srbiji [Integral Understanding and Implementation in University Teaching in

- Serbia]. U Pavlović, V. (Prir.), *Univerzitet i održivi razvoj [University and Sustainable Development]*, (63–84). Beograd: Fakultet političkih nauka.
- European Council /2006/ Review of the EU Sustainable Development Strategy /EU SDS/ - Renewed Strategy, 10917/06, 26 June (2006)
- European Council (2000). Presidency Conclusions – Lisbon European Council, 23-24 March 2000 (No. 100/1/00): European Council. Retrieved from: http://www.intussen.info/OldSite/Planbureau%20DO/pdf/eulis_e.pdf
- European Council (2006) Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) - Renewed Strategy, 10917/06, 26 June 2006. Retrieved from: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10917.en06.pdf>
- Закон о просторном плану Републике Србије [Law on Spatial Plan of the Republic of Serbia], Службени гласник РС. Бр. 13 (1996)
- Закон о високом образовању Републике Србије [Law on High Education of the Republic of Serbia], Службени гласник РС. Бр. 76 (2005), бр. 100 (2007) – аутентично тумачење, бр. 97 (2008), бр. 44 (2010) и бр. 93 (2012)
- Ishwaran, N. *Division of Ecological and Earth Sciences, Secretary, Man and the Biosphere Programme*. UNESCO, UNESCO Biosphere Reserves: An international network for sustainable development learning, "Guest Article". Retrieved from: <http://biodiversity-l.iisd.org/guest-articles/unesco-biosphere-reserves-an-international-network-for-sustainable-development-learning/>
- Johannesburg Declaration on Sustainable Development, A/CONF.199/20, Johannesburg, 4 September (2002)
- Mainstreaming sustainable development into EU policies: 2009 Review of the European Union Strategy for Sustainable Development, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2009) 400 final, Brussels, 24.7.2009. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0400:FIN:EN:PDF>
- McKeown, R. (2006). *Education for Sustainable Development Toolkit*. UNESCO, Education for Sustainable Development in Action, Learning & Training Tools N°1, October 2006. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001524/152453eo.pdf>
- Mitchell, R. C., May, B., Samantha Purdy, S., & Crystal Vella, C. (2012). UNESCO Biosphere Reserves Towards Common Intellectual Ground. In: Ishwaran, N. (Ed.), *The Biosphere*, (285–302). Rijeka: InTech.
- Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије [National Sustainable Development Strategy of the Republic of Serbia], Службени гласник РС, Бр. 57 (2008).
- Надић, Д. (2012). Компаративна анализа националних стратегија одрживог развоја Републике Србије, Црне Горе и Хрватске [Comparative Analysis of National Sustainable Development Strategies in The Republics of Serbia, Montenegro, and Croatia]. *Теме*, 36 (2), 501–523.
- Nadić, D. (2011). Održivi razvoj i principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Srbije [Sustainable Development and Principles of Sustainable Development in Strategic Documents of The Republic of Serbia]. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu*, 6, 213–224.
- Надић, Д. и Шуваковић, У. (2011). Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије. Политичка визија или утопија [National Sustainable Development Strategy of the Republic of Serbia. Political Vision or Utopia]. *Ecologica XVIII* (62), 161–167.

- Nguyen, N., C., Bosch, O. J.H. & Maani, K, E. (2011). Creating 'learning laboratories' for sustainable development in biospheres: a systems thinking approach. *Systems Research and Behavioral Science*, 28(1), 51–62.
- Pavlović, V. (2011). Održivi razvoj i univerzitetsko obrazovanje [Sustainable Development and University Education]. U: Pavlović, V. (Prir.), *Univerzitet i održivi razvoj [University and Sustainable Development]*, (24–26). Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, A/CONF.199/20, Chapter 1, Resolution 2, Johannesburg, 4 September (2002). (*Johannesburg Plan of Implementation*).
- The EU Sustainable Development Strategy /SDS/ - A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council), Brussels, 15.5.2001, COM(2001)264 final)*
- Proceedings from UNESCO World Conference on Education for Sustainable Development, held in Bonn, Germany, on 31 March – 2 April 2009, Report from Workshop 9: UNESCO Biosphere Reserves as Learning Sites for Integrating Local and Global Sustainability Issues.
- Просторни план подручја посебне намене Парка природе Голија [Spatial Plan for the Golija Nature Park Special Purpose Area], Службени гласник РС. Бр. 16 (2009)
- Radojević, D., Radonjić, N. i Džepina, M. (2011). Nacionalna strategija održivog razvoja – obrazovanje za održivi razvoj [National Sustainable Development Strategy – Education for Sustainable Development]. U: Pavlović, V. (Prir.), *Univerzitet i održivi razvoj [University and Sustainable Development]*, (99–111). Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Paјc, P. A. (2009). *Чујте Србу! Чувајте се себе! [Serbs, Hear Me Now! Beware of Yourselves!]*. Beograd: Мали принц.
- Ракић, Б. М., (2011). О нацрту Повеље права и слобода студенткиња и студената Универзитета у Београду [On Draft Charter on the Rights and Liberties of All Students of the University of Belgrade]. У Табороши, С. (Прир.): *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ – прилози пројекту 2010. [Development of the Serbian Legal System and Harmonization with EU Law – Project Addenda 2010]*, (282–291). Beograd: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Redclift, M. R. (2006). Sustainable development (1987–2005) – an oxymoron comes of age. *Horizontes Antropológicos*, 12 (25), 65–84.
- Our Common Future. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development. Retrieved from <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
- Резолуција Генералне скупштине УН 57/254, 20. децембар 2002. [] Retrieved from <http://www.un-documents.net/a57r254.htm#fn-2>
- Споразум о намери успостављања Универзитета у природи Универзитета у Београду на подручју Резервата биосфере Голија–Студеница [Agreement on the Intent to Establish the University in Nature of the University of Belgrade on the Territory of the Golija-Studenica Biosphere Reserve], Парка природе Голија и ваздушне бање Ивањица
- Статут Универзитета у Београду [Statute of the University of Belgrade], Гласник Универзитета у Београду. Бр. 162 (2011) – пречишћен текст.

- Sustainable development in the European Union, 2013 monitoring report of the EU sustainable development strategy, Eurostat, Statistical books, Luxembourg: Publications Office of the European Union (2013)
- Talloires Declaration*. (1990). Association of University Leaders for a Sustainable Future (ULSF). Report and Declaration of the Presidents Conference Retrieved from:
http://www.ulsf.org/programs_talloires_report.html
- The EU Sustainable Development Strategy /SDS/* – A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council), Brussels, 15.5.2001, COM(2001) 264 final)
- The Lisbon Strategy 2000 – 2010 – Акциони и развојни план за привреду ЕУ за период од 2000. до 2010. године, познатији као Лисабонска стратегија или Лисабонска агенда (European Council (2000). Presidency Conclusions – Lisbon European Council, 23-24 March (2000) (No. 100/1/00): European Council).
- The UNECE Strategy for education for sustainable development, документ CEP/AC.13/2005/3/Rev.1.
- Towards a global partnership for sustainable development, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 13.2.2002, COM (2002) 82 final.
- United Nations Millennium Declaration, Resolution 55/2 adopted by the General Assembly, Fifty-fifth session, 18 September (2000)
- United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014): International Implementation Scheme, UNESCO, Paris, October (2005)
http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/esd/documents/ESD_IIS.pdf
- Уредба о заштити Парка природе Голија [Regulation on the Protection of Nature Park Golija], Службени гласник РС. Број 45 (2001)
- Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020). *Official Journal* C 119 of 28.5.2009.
- Council conclusions on education for sustainable development, adopted at 3046th Education, Youth, Culture and Sport Council meeting Brussels, 18 and 19 November 2010.
- Council of the European Union. (2009). Review of the EU Sustainable Development Strategy - Presidency Report, 16818/09, Brussels, 1 December (2009)
- Council of the European Union. (2009) Review of the EU Sustainable Development Strategy - Presidency Report, 16818/09, Brussels, 1 December (2009). Retrieved from:
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016818%202009%20INIT>

**“UNIVERSITY IN NATURE”: A PLACE FOR LEARNING
ABOUT SUSTAINABLE DEVELOPMENT****Summary**

The project “University in Nature” by the University of Belgrade is being established on the territory of the Golija-Studenica Biosphere Reserve, Nature Park Golija, and air spa Ivanjica. The initiative for the establishment of the University in Nature was launched in the second half of 2011. It will operate in former school buildings in several villages in the area, which are no longer used or only partially used because there are not enough school children in these villages as a result of depopulation of rural areas in Serbia. University in Nature should help halt that process and also serve as a model for other parts of Serbia. The project should not be limited to the University of Belgrade, but should encompass other universities in Serbia by their inclusion either in this project or in similar projects.

Due to its mode of operation, which is specially adapted to the designated area, the University in Nature will help improve the quality of education at the University of Belgrade and develop environmental awareness of students, teachers, researchers, and other stakeholders. This area, which is under multiple domestic and international protection regimes, provides opportunities for various types of scientific research and a wide range of educational content. The University in Nature could provide a significant contribution to sustainable development of that area, but it should simultaneously provide the opportunity, on the one hand, for scientific study of various aspects of sustainable development and, on the other hand, for “Education for Sustainable Development”. Biosphere reserves are regarded as places to learn about sustainable development and as such they provide ample opportunity for international cooperation of scientific and educational institutions.

The University in Nature should contribute to the modernization of work at the University of Belgrade and, hopefully, at other universities in Serbia, especially through confronting students and teachers with practical problems, as well as through introducing a higher level of interactivity in the work. Through participation in the implementation of sustainable development of the area in which the University in Nature will be located, the University of Belgrade and other potentially involved universities will fit into the modern tendency of establishing the model of socially engaged universities.